

Werkplaats Sociaal Domein
Zuid-Holland Zuid

Essay

Navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid

**Lessen over gemeenschapsgericht onderzoek van de
Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid**

Patrick Bek en Erna Hooghiemstra, 19 juni 2026

Colofon

Auteur: Patrick Bek en Erna Hooghiemstra

Vormgeving: Pu-Yi Chiu

Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid

Te downloaden via www.werkplaatssociaaldomeinzhz.nl

© 2026

Alles uit deze uitgave mag, mits met bronvermelding, worden vermenigvuldigd en openbaargemaakt.

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Gemeenschapsgericht en participatief	6
Gemeenschapsgericht werken en participatie	6
Participatief onderzoek	8
Gemeenschapsgericht onderzoek	8
3. Methodiek	9
4. Werken in, met en voor gemeenschappen in de Werkplaats	11
Projecten van de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid	11
Reflectie op gemeenschapsgericht onderzoeken in Werkplaatsprojecten	19
5. Geleerde lessen	24
Gelijkwaardig(er) samenwerken	24
Structurele ondersteuning van relaties en plekken	26
De gemeenschapsgerichte onderzoeker is een embedded onderzoeker	28
6. Conclusie	31
De kansen van gemeenschapsgericht onderzoek	31
De grootste dilemma's	32
Navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid	32
7. Gebruikte bronnen	34
Primaire bronnen	34
Secondaire bronnen	35
Foto's bronnen	36

De Werkplaatsen Sociaal Domein (WSD) vervullen al vele jaren een belangrijke rol in het regionale sociaal domein. In Nederland zijn momenteel zeventien Werkplaatsen actief, die landelijk zijn verenigd in de Associatie Werkplaatsen Sociaal Domein (zie www.werkplaatsensociaaldomein.nl). De werkplaatsen functioneren als leer- en ontwikkelomgevingen waarin kennisinstellingen, gemeenten, zorg- en welzijnsorganisaties en inwoners gezamenlijk werken aan het begrijpen en aanpakken van complexe sociale vraagstukken, waarbij wordt gestreefd naar het versterken van veerkracht en het bestrijden van sociale ongelijkheid in, met en voor gemeenschappen.

Een Werkplaats Sociaal Domein is een regionaal samenwerkingsverband waarin onderzoekers en docenten van hogescholen, beleidsmakers en professionals, én zogenoemde brongroepen – de mensen om wie het gaat – met elkaar optrekken. Zij ontwerpen, onderzoeken en testen samen nieuwe praktijken, vanuit het besef dat maatschappelijke vraagstukken zich niet laten oplossen vanuit één perspectief of organisatie alleen.

Ook binnen de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid (WSD-ZHZ; zie www.werkplaatsensociaaldomeinzhz.nl) staat deze gezamenlijke kennisontwikkeling centraal. De activiteiten en (onderzoeks)projecten van de WSD-ZHZ kenmerken zich door een sterk op participatie gerichte werkwijze, waarin wordt uitgegaan van gelijkwaardige samenwerking tussen bewoners en gemeenschappen enerzijds, en professionals, beleidsmakers en andere formele partijen anderzijds. Gelijkwaardigheid betekent daarbij niet dat alle rollen hetzelfde zijn, maar dat verschillende vormen van kennis, ervaring en perspectief als betekenisvol worden erkend.

Vanuit dit uitgangspunt streven wij ernaar bewoners, brongroepen¹ en lokale informele praktijkpartners in zoveel mogelijk fasen van het onderzoek te betrekken: van het gezamenlijk vormgeven van onderzoeksprojecten en het formuleren van onderzoeksvragen, tot het verzamelen en analyseren van data en het toepassen van inzichten, aanbevelingen en ontwikkelde tools. Deze werkwijze beoogt ruimte te creëren voor invloed van groepen die in onderzoek en beleid vaak ondervertegenwoordigd zijn, en zo bij te dragen aan meer gelijkwaardige en effectieve kennisproductie en besluitvorming.

Participatie is in onze visie noodzakelijk om tot gewenste veranderingen te komen. Tegelijkertijd constateren wij dat het begrip *participatie* in beleid en onderzoek op uiteenlopende manieren wordt gebruikt, en dat deze betekenissen regelmatig door elkaar lopen. Zo is er de beleidsmatige participatie: door overheden geïnitieerde vormen van burgerbetrokkenheid,

¹ Met de term brongroep refereren we aan de groep die profijt zou moeten hebben van een interventie of beleid, en (mede daarom) een belangrijke bron van kennis is voor de ontwikkeling van deze interventie of het beleid.

meestal binnen vooraf vastgestelde kaders (Gaventa, 2006) en de gemeenschapsgerichte participatie: vormen van collectieve organisatie en zeggenschap die gericht zijn op versterking van gemeenschappen en op machtsverschuiving (Kaulingreks & Matthijsen, 2025; Staples, 2016). Participatief onderzoek is een onderzoeksbenadering waarin betrokkenen actief deelnemen aan één of meerdere fasen van het onderzoeksproces.

De werkwijzen die wij binnen de WSD hanteren sluiten aan bij participatief onderzoek en zijn in veel gevallen net als gemeenschapsgerichte participatie expliciet gericht op versterking van gemeenschappen én op de vraag naar macht en zeggenschap: wie bepaalt de agenda, wiens kennis telt, en wie heeft invloed op keuzes en uitkomsten?

We hanteren voor deze manier van onderzoek doen de term 'gemeenschapsgericht onderzoeken': onderzoek dat participatief van aard is in alle fasen, waarin gelijkwaardigheid centraal staat en (o.a.) is gericht op versterking van gemeenschappen. Het is een werkwijze die we nog aan het ontdekken zijn. In dit paper reflecteren wij op basis van eerste ervaringen uit verschillende WSD-ZHZ-projecten overstijgend op onze werkwijzen van gemeenschapsgericht onderzoeken.

We verhelderen eerst wat wij onder *gemeenschapsgericht onderzoeken* verstaan en hoe dit concept zich verhoudt tot andere vormen van participatie en participatief onderzoek (paragraaf 2). Vervolgens beschrijven we na de methodebeschrijving (paragraaf 3) hoe gemeenschapsgericht onderzoeken in de praktijk vorm krijgt binnen zes verschillende projecten van de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid (WSD-ZHZ), waarbij we verschillende verschijningsvormen onderscheiden (paragraaf 4). Daarbij staan we stil bij de opbrengsten van deze werkwijze, maar ook bij de spanningen en dilemma's die zich voordoen in de praktijk. Op basis van deze analyse formuleren we tot slot lessen en aandachtspunten voor toekomstig onderzoek en voor professionals en beleidsmakers die gemeenschapsgericht willen werken in het sociaal domein (paragraaf 5). In de conclusie gaan we in op de grootste kansen, maar ook dilemma's om deze manier van onderzoek doen in de praktijk te brengen.

Gemeenschapsgericht en participatief

Het begrip *gemeenschapsgericht* staat centraal in dit paper. Wat verstaan we daaronder, en hoe verhoudt dit zich tot participatief onderzoek? In beleid, onderzoek en praktijk worden begrippen als participatie, participatief onderzoek en gemeenschapsgericht werken vaak door elkaar gebruikt. In deze paragraaf brengen we daarin onderscheid aan, om duidelijk te maken wat wij met *gemeenschapsgericht onderzoeken* bedoelen.

Gemeenschapsgericht werken en participatie

De afgelopen jaren staat participatie van burgers hoog op de politieke agenda, onder meer als middel om het vertrouwen in de overheid te versterken. In veel participatietrajecten worden burgers uitgenodigd om mee te denken of mee te praten over beleid. Onderzoek laat echter zien dat deze vorm van participatie in de praktijk vaak als beperkt of instrumenteel wordt ervaren. Inbreng van bewoners wordt niet altijd zichtbaar verwerkt, terwijl belangrijke beslissingen al genomen blijken te zijn (Logger & Weijnen, 2025). Dit soort zogenoemde *invited spaces* (Gaventa, 2006) kent vastgestelde spelregels en laat weinig ruimte voor daadwerkelijke zeggenschap van bewoners.²

Daarbij komt dat sinds de invoering van de Wmo en de Participatiewet veel sociaal beleid gericht geweest is op individuele zelfredzaamheid. Daarmee raakte de betekenis van gemeenschappen, collectieve verbanden en onderlinge solidariteit meer en meer op de achtergrond. Femke Kaulingfreks en Kelly Matthijsen (2024) laten zien dat dit individualiserende perspectief in veel gevallen heeft bijgedragen aan toegenomen bestaansonzekerheid en ongelijkheid. Dit omdat vraagstukken waar individuen mee kampen – zoals uitsluiting, armoede en geringe toegang tot voorzieningen – juist collectieve achtergronden hebben en zich afspelen in gemeenschappen. Zij pleiten daarom voor hernieuwde aandacht voor werken met en in gemeenschappen.

Gemeenschapsgericht werken vertrekt vanuit het versterken van lokale netwerken en relaties, het benutten van aanwezige krachten en hulpbronnen (assets) en het vergroten van zeggenschap van bewoners. De gemeenschap staat daarbij centraal, niet als uitvoerder van beleid, maar als drager van kennis, initiatief en verandering. Methoden als grassroots organizing en Asset-Based Community Development (ABCD) zijn hier richtinggevend (zie kadertekst). Gemeenschapsgericht werken kan worden geïnitieerd door professionals of instituties, maar is pas werkelijk gemeenschapsgericht wanneer bewoners zelf bepalen wat nodig is, welke doelen worden nagestreefd en hoe dat gebeurt.

² Gaventa benadrukt dat participatie van achtergestelde groepen niet automatisch leidt tot meer invloed in besluitvorming. De mate van invloed hangt af van machtsdynamieken binnen participatieve ruimtes. Veel samenwerkingen met gemeenschappen vinden plaats in *invited spaces* – ruimtes gecreëerd door overheden of instituties, waar gemeenschappen worden uitgenodigd volgens de spelregels van die instituties. Dit verschilt van *claimed spaces*, die door de gemeenschap zelf zijn opgezet. In *invited spaces* is zichtbare macht aanwezig als formele regels, overlegstructuren en erkende (hiërarchische) posities van autoriteit, alsook verborgen macht van degene die bepaalt wie (niet) wordt uitgenodigd, welke onderwerpen (niet) op de agenda staan, welke stemmen (niet) serieus worden genomen en welke of wiens belangen (niet) leidend zijn. Machtsverhoudingen zijn dus niet altijd transparant, maar werken wel door in besluitvormingsprocessen. Dit onderstreept het belang van kritisch kijken naar de aard van participatie en hoe echte invloed van gemeenschappen gewaarborgd kan worden.

Grassroots organizing en Asset-Based Community Development

Gemeenschapsgericht werken zet volgens onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en HAN een kettingreactie in gang. Bewoners in 33 onderzochte buurten in Nederland voelen zich vaker gezien en gewaardeerd, en ervaren meer regie over hun leefomgeving. Netwerken groeien, onderlinge contacten worden hechter en het aantal (buurt)activiteiten neemt toe. Soms ontstaan ook kortere lijnen en meer gelijkwaardige samenwerking tussen bewoners en professionals (Brock et al., 2026). Gangbare vormen van gemeenschapsgericht werken zijn *grassroots organizing* en *Asset-Based Community Development* (ABCD).

Grassroots organizing is een benadering waarbij bewoners zich collectief organiseren voor sociale verandering en hun eigen gemeenschap versterken. Grassroots bewegingen bevinden zich in het maatschappelijke middenveld, vaak met een eigen organisatiestructuur, maar niet altijd geïnstitutionaliseerd. Ze hanteren bijvoorbeeld alternatieve strategieën voor kennisproductie, gebaseerd op lokale en ervaringskennis. Lee Staples (2016) noemt drie kernelementen van effectieve grassroots organizing: 1) de gemeenschap bepaalt zelf wat nodig is voor sociale verandering (*bottom-up*). Dit gaat niet alleen om efficiëntie, maar om zeggenschap; 2) collectieve actie versterkt de macht van de gemeenschap om gedeelde doelen te bereiken; en 3) lokaal leiderschap, vanuit de eigen gelederen, is cruciaal voor visie, kritische analyse en inspiratie (vanuit ervaringskennis). In tegenstelling tot institutionele samenwerking, waar vaak consensus en beleidsdoelen leidend zijn, draait grassroots community development juist om tegenmacht, schuring en machtsverschuiving ten gunste van gemarginaliseerde gemeenschappen (Kaulingfreks en Matthijsen, 2024).

Een verwante benadering is de ABCD-methode, dat stelt dat gemeenschapsontwikkeling niet door de overheid moet worden gestuurd, maar door gemeenschappen zelf. ABCD richt zich op investeren in gemeenschappen als ecosystemen, waarbij de focus ligt op de aanwezige krachten en hulpbronnen (*assets*) van bewoners.

Deze assets omvatten:

- kennis en expertise van bewoners (hoofd)
- praktische vaardigheden (handen)
- verbondenheid met lokale vraagstukken (hart).

In ABCD nemen bewoners het voortouw en worden overheden en professionals betrokken als ondersteuners van plannen die vanuit de gemeenschap zelf ontstaan (Kaulingfreks en Matthijsen, 2024).

Waar participatiebeleid vaak gericht is op draagvlak, efficiëntie of legitimiteit van beleidskeuzes, is gemeenschapsgericht werken gericht op versterking van collectieve handelingskracht en zeggenschap van gemeenschappen. Juist wanneer participatie primair instrumenteel wordt ingezet – bijvoorbeeld om beleidsdoelen te realiseren of maatschappelijke problemen af te wentelen op bewoners – kan dit leiden tot frustratie en wantrouwen, met name bij groepen die al gemarginaliseerd zijn (Kaulingfreks en Matthijsen, 2025).

Participatief onderzoek

Participatief onderzoek is een onderzoeksbenadering waarin betrokkenen actief deelnemen aan één of meerdere fasen van het onderzoeksproces – van agendering en vraagstelling tot dataverzameling, analyse en toepassing van resultaten. Net als gemeenschapsgericht werken stelt participatief onderzoek de ervaringen en kennis van betrokkenen centraal en is het gericht op maatschappelijke verandering of verbetering van sociale kwaliteit (Beck et al., 2001).

Participatief onderzoek heeft niet tot doel om gemeenschappen te versterken, maar leidt daar soms wel toe. Participatie kan op uiteenlopende manieren worden vormgegeven, variërend van meedenken binnen vooraf vastgestelde kaders tot daadwerkelijke medezeggenschap over doelen, processen en uitkomsten. Participatieve methoden kunnen daarmee zowel bijdragen aan gelijkwaardigheid als – onbedoeld – bestaande machtsverhoudingen reproduceren.

Gemeenschapsgericht onderzoek

Geïnspireerd door het gedachtengoed van het gemeenschapsgericht werken positioneren wij gemeenschapsgericht onderzoek als een specifieke vorm van participatief onderzoek. Het is een manier van onderzoek doen, die gericht is op participatie in alle fasen, op gelijkwaardigheid van de brongroep en een onderzoeksmethode die versterking van gemeenschappen tot een van de doelen van het onderzoek rekent.

Onder gelijkwaardigheid verstaan wij hierbij: wederzijds respect voor verschillende vormen van kennis en ervaring; transparantie in doelen, processen en besluitvorming; gedeelde invloed op keuzes; en expliciete erkenning van machtsverschillen, met actieve pogingen om deze te verkleinen of te compenseren. Gemeenschapsgericht onderzoek erkent bewoners daarmee als politieke actoren met eigen kennis en kracht, en ondersteunt waar nodig – hun vermogen om zich te organiseren en invloed uit te oefenen. Mensen kunnen immers pas echt floreren (en hun stem laten horen) als ze de vrijheid hebben om keuzes te maken die hun leven betekenis geven (Nussbaum, 2011). Vanuit deze invalshoek is gemeenschapsgericht onderzoek niet waardevrij of neutraal, maar expliciet verbonden met vragen van sociale rechtvaardigheid en inclusie.

In de volgende paragrafen beschrijven we hoe we gemeenschapsgericht onderzoek in de praktijk hebben gebracht in zes projecten van de Werkplaats Sociaal Domein en wat daaruit te leren valt.

Voor dit paper is een kwalitatieve vergelijkende analyse gedaan van verschillende WSD-ZHZ projecten, met als doel om terugkerende patronen, verschillen en relevante inzichten te identificeren. Dit paper is een reflectie – een systematische, betekenis gevende terugblik – vanuit het perspectief van gemeenschapsgericht onderzoek op de projecten.

Er zijn zes projecten geselecteerd, waarvan er drie al voltooid waren ten tijde van de analyse en drie in de eindfase verkeerden. Belangrijk om te vermelden is dat alle projecten zijn ontwikkeld met verschillende praktijkpartners en ieder hun eigen doelstelling en dynamiek kennen. Het team van (docent)onderzoekers hanteert een vergelijkbare onderzoeksfilosofie, waardoor alle projecten kenmerken van gemeenschapsgericht onderzoeken vertonen.

Docent-onderzoekers is gevraagd documentatie aan te leveren over hun projecten, variërend van projectplannen en eindrapportages tot blogs en presentaties. Soms was deze informatie (mede door de fase van het project) wat summier, en is om aanvulling gevraagd aan de betreffende onderzoekers in de vorm van een korte, online vragenlijst. In totaal zijn zestien documenten geselecteerd van de verschillende WSD- projecten uit de periode begin 2024 tot en met oktober 2025 – zie primaire bronnenlijst.

Deze methodologische benadering maakt het mogelijk om te reflecteren op hoe bepaalde processen, keuzes of uitkomsten zich manifesteren met betrekking tot werken met/in/voor gemeenschappen in de verschillende projecten en praktijkcontexten van de WSD- projecten.

De analyse van documenten verliep in drie fasen. In de eerste fase werd een open codering toegepast, waarbij betekenisvolle fragmenten uit de aangeleverde documenten werden gemarkeerd en gecategoriseerd op basis van inhoudelijke overeenkomsten en verschillen in relatie tot de onderstaande vier vragen:

Analysefase: vierkernvragen

1. Met welke (type) gemeenschappen werken onderzoekers?
2. Hoe dragen de projecten bij aan versterking van gemeenschappen en het bestrijden van sociale ongelijkheid?
3. In hoeverre hebben betreffende gemeenschap(pen) agency in deze projecten?
4. Welke participatieve methodes/strategieën gebruiken onderzoekers?

CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG

Wat leren WSD-projecten ons over gemeenschapsgericht onderzoek doen, en hoe kunnen deze inzichten helpen bij verdere professionalisering van gemeenschapsgerichte onderzoekers in het sociaal domein?

In de tweede fase werd een selectieve codering uitgevoerd, gericht op het integreren van de bevindingen in overkoepelende thema's en inzichten die relevant zijn voor de overkoelende onderzoeksvraag.

In de derde fase is, voor verdere verdieping van die inzichten, in een online raadpleging alle bij de projecten betrokken docent-onderzoekers gevraagd antwoord te geven op een aantal verdiepende vragen aangaande professionele dilemma's en geleerde lessen in gemeenschapsgerichte onderzoeksprojecten.

Werken in, met en voor gemeenschappen in de Werkplaats

In dit hoofdstuk laten we zien hoe *gemeenschapsgericht onderzoeken* in de praktijk vorm krijgt binnen de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid (WSD-ZHZ). Aan de hand van zes projecten beschrijven we hoe onderzoekers, professionals en bewoners samenwerken aan uiteenlopende sociale vraagstukken. De projectbeschrijvingen maken zichtbaar hoe onderzoeken in, met en voor gemeenschappen er concreet uit ziet. In de afsluitende reflectie duiden we deze praktijken overstijgend en staan we stil bij verschillen in gemeenschapsvorming, betrokkenheid en zeggenschap.

Projecten van de Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid

Bij de WSD Zuid-Holland Zuid is een scala aan partners betrokken, waaronder twee lectoren, docent-onderzoekers en studenten van Hogeschool Inholland en Hogeschool Rotterdam; gemeente, welzijns- en zorginstellingen; en bewoners, vrijwilligers en ervaringsdeskundigen³. Samen werkten deze partners in 2023-2025 – de onderzoeksperiode van dit paper – aan sociale vraagstukken in de regio Zuid-Holland Zuid in zes projectgroepen met elk een eigen accent, van financiële gezondheid tot dementievriendelijk samenleven (zie hieronder). Het beslissende orgaan van de WSD ZHZ is het consortium, bestaande uit langdurig(er) actieve partners van de WSD ZHZ.

De (regionale) kennis- en ontwikkelagenda van de WSD ZHZ wordt gezamenlijk met alle partijen opgesteld. Het doel van de WSD is om tot oplossingen te komen die passend zijn voor zowel bewoners als andere partijen betrokken bij een bepaald vraagstuk, en acties te ontwikkelen die beter afgestemd zijn op wat bewoners, gemeenschappen, professionals nodig hebben. Daarvoor is samenwerken vanuit gelijkwaardigheid het vertrekpunt. Bewoners en andere relevante belanghebbenden worden op verschillende manieren betrokken in deze projecten: van respondent tot co-onderzoeker.

³ Waaronder: Alliantie Dordrecht, Alzheimer NL, Brederaad010, CJG Rijnmond, De Bovenkamer, Diverz, DOCK, Drechtdokters, Gemeente Dordrecht, Gemeente Nissewaard, Gemeente Rotterdam, Gemeente Schiedam, Gemeente Vlaardingen, Genero, GGD Zuid-Holland Zuid, Gro-up, IJsseland Ziekenhuis, MEEVivenz, METS, Mevis, Moestuinvereniging Dordrecht, Movisie, Ontmoetingskerk Dordrecht, Politie Rotterdam, Rijnmond Dokters, Rogplus, Samen Dordt, Seniorenbond, SOL, SWO Spijkenisse, Welzijn Capelle, WMO Radar en Yulius.

In veel van de WSD-projecten streven we er (impliciet of expliciet) naar om via nieuwe verbindingen tussen overheid, maatschappelijke organisaties en burgers oplossingen te vinden voor urgente vraagstukken rondom transities in het sociaal domein. Daarbij hebben onderzoekers oog voor het versterken van gemeenschappen en sociale veerkracht – dat wil zeggen: het vermogen van individuen of gemeenschappen om sociale vraagstukken, stress of tegenslagen gezamenlijk het hoofd te bieden door het benutten van netwerken, steunbronnen en samenwerkingsmogelijkheden. Accent daarbij ligt op gemeenschappen die vaak benadeeld worden in hun dagelijks leven (en in besluitvormingsprocessen), en de rol van beleidsmakers en sociaal professionals in het bedenken en uitvoeren van oplossingen voor complexe sociale vraagstukken die leven in deze gemeenschappen.

Hieronder beschrijven we per project op welke manieren er vorm is gegeven aan een gemeenschapsgerichte onderzoekswerkwijze.

Project 1: Samenlevingsopbouw en mentale gezondheid

In het project 'Samenlevingsopbouw en mentale gezondheid' richten onderzoekers **David ter Avest** en **Hafida El-Gharbaoui** zich samen met de partners op de mentale gezondheid van jongeren en jongvolwassenen tussen de 16 en 26 jaar in de Schiedamse wijk Nieuwland. In hun project staat het versterken van de sociaal-fysieke infrastructuur centraal als manier om veerkracht onder jongeren te bevorderen – ook als (*community repair*) beweging tegen de tendens van verschraving van voorzieningen en beperkte publieke/groene ontmoetingsruimtes in de wijk. Zij constateren dat ondersteuning in beleid en praktijk vaak gericht is op het individu, terwijl juist de leefomgeving en gemeenschap cruciale factoren zijn voor mentale gezondheid. De belangrijkste lokale samenwerkingspartners zijn CJG Rijnmond, Diverz, DOCK, Gemeente Schiedam, GGD Zuid-Holland Zuid, Mevis en Rogplus. De belangrijkste gesprekspartners zijn jongeren zelf, opbouwwerkers, buurtbewoners en beleidsmakers die actief zijn in het jeugd- en gezondheidsdomein. Zij worden betrokken als interviewrespondenten, klankbord en deelnemers aan kenniscafés. Gemeenschapsvorming heeft dus een centrale plek in hun onderzoek, dat zich richt op het creëren van plekken, netwerken en activiteiten waar jongeren betekenisvolle verbindingen kunnen aangaan. Hun benadering past in de lijn van de ABCD-methode: jongeren worden niet gezien als risicogroep, maar juist als bron van kennis, creativiteit en organisatievermogen. Het activeren van sociale netwerken en de focus op ontmoetingsplekken zoals De Kansenfabriek en activiteiten zoals Dungeons & Dragons-avonden – activiteiten die welzijn en zelfvertrouwen versterken – weerspiegelt die principes.

Beeld: Geronimo Wapperom

Project 2: Steunstructuren voor mensen met onbegrepen gedrag

In het project 'Steunstructuren voor mensen met onbegrepen gedrag' onderzoeken **Jaap van de Bosch** en **Thom Rondeel** (en eerder ook Job Tamminga) met lokale samenwerkingspartners GGD Zuid-Holland Zuid, MeeVivenz, Politie Rotterdam en Yulius, hoe de buurt reageert op het toenemende aantal mensen met onbegrepen gedrag in de samenleving. Waar meldingen vaak uitgaan van overlast of afwijkend gedrag, wijzen zij op de noodzaak om verder te kijken dan het individu. Veerkracht wordt hier niet alleen gezocht in het individu zelf, maar in de sociale context waarin die zich beweegt. De traditionele steunstructuren bieden onvoldoende ruimte voor mensen die afwijken van de norm en er is sprake van afnemende tolerantie ten aanzien van mensen met onbegrepen gedrag. Een preventieve, buurtgerichte aanpak waarbij ook de kennis en ervaringen van buurtbewoners worden benut, is volgens hen essentieel om zowel de 'onbegrepene' als de 'onbegrijpende' te ondersteunen. In het project onderzoekt het team daarom hoe bewoners en professionals in de wijk omgaan met bewoners die gedrag vertonen dat door omstanders als lastig of afwijkend wordt ervaren en moeilijk te verklaren is, maar tegelijkertijd vaak ook signalen zijn van onvervulde behoeften, stress of psychische nood van de betreffende buurtbewoner. Doel is het ontwikkelen van meer begripvolle en inclusieve benaderingen op buurtniveau. Zij betrekken buurtbewoners, mensen met gedragsproblemen, zorg- en welzijnsorganisaties en eerstelijnsprofessionals zoals wijkagenten. Door bewoners actief te betrekken bij reflectie op hun ervaringen met mensen met onbegrepen gedrag, wordt de wijk/bewonersgemeenschap zelf gezien als actor in de bevordering van sociale veerkracht en het tegengaan van sociale uitsluiting.

Beeld Kansfonds gemaakt door Linelle Deunk.

Project 3: Financiële gezondheid

Elizabeth van Twist en Patrick Bek richten zich in het project 'Financiële gezondheid' op het versterken van hulpbronnen bij geldvragen in de Dordtse wijk Wielwijk. Het is een wijk met veel huishoudens die moeten rondkomen van een minimuminkomen of bijstandsuitkering en relatief weinig mensen de weg naar gemeentelijke ondersteuners vinden. Belangrijke lokale samenwerkingspartners zijn Alliantie Dordrecht, CJG Rijnmond, Gemeente Dordrecht en Hoger Onderwijs Drechtsteden. Belangrijke stakeholders zijn jonge gezinnen, lokale hulpverleningsnetwerken zoals het Jonge Moeders Netwerk, gemeentelijke instanties, energiecoaches en organisaties die zich inzetten voor financiële ondersteuning. Zij worden actief betrokken als ervaringskenners en praktijkkenners in gesprekken en ontwerpessie, en als klankbord voor het ontwikkelen van onderzoeksinstrumenten zoals vragenlijsten. Elizabeth en Patrick hebben expliciet gekozen voor een aanpak waarin zowel praktijkkennis als ervaringskennis van bewoners gelijkwaardig worden gewaardeerd naast theoretische kennis. De agency van bewoners wordt gestimuleerd door hun behoeften en krachten als vertrekpunt te nemen in het onderzoeksproject, met speciale aandacht voor mensen in kwetsbare posities, zoals ouderen, mensen met een migratieachtergrond of lage sociaaleconomische status. Ook hier komen principes van de ABCD-methode naar voren: vertrekpunt zijn kwaliteiten en ervaringen van bewoners, niet hun kwetsbaarheden. Door bewoners actief te betrekken bij het project en hun positie in de wijk te versterken door hen een plek aan de ontwerptafel te geven voor oplossingen, wordt getracht bij te dragen aan het verminderen van sociale ongelijkheid en het vergroten van onderlinge verbondenheid.

Beeld Kansfonds gemaakt door Linelle Deunk.

Project 4: Dementievriendelijke samenleving

Wieteke van Dam richt zich in haar project 'Dementievriendelijke samenleving' met verschillende samenwerkingspartners – Alzheimer Nieuwe Waterweg Noord, Gemeente Rotterdam, Gemeente Vlaardingen, Genero, Odensehuis Vlaardingen en SOL – op het bevorderen van inclusie voor mensen met dementie. Niet zozeer door te investeren in zorg, maar door te investeren in een dementievriendelijke wijk of woonomgeving in Rotterdam IJsselmonde en Vlaardingen. Veerkracht krijgt in dit project vorm als het vermogen van mensen met dementie om betekenisvol deel te nemen aan sociale activiteiten, ondanks cognitieve achteruitgang. Dit wordt bevorderd door via ABCD-principes in te zetten op het versterken van het alledaagse leven van mensen met dementie, het ondersteunen van mantelzorgers, en het doorbreken van stigmatisering. Ouderen met dementie, hun naasten/mantelzorgers, buurtbewoners, zorgprofessionals, welzijnsorganisaties en lokale overheden zijn betrokken als respondenten in het onderzoek en denken actief mee over het creëren van een omgeving waarin mensen met dementie zich welkom en veilig voelen. Er is nadrukkelijk aandacht voor het behouden van betekenisvolle relaties, het blijven deelnemen aan de samenleving en het creëren van een gevoel van 'sense of belonging'. Respondenten in het onderzoek benadrukken hoe belangrijk het is dat mensen met dementie zich betrokken voelen bij hun omgeving, iets kunnen betekenen voor anderen en op die manier ook hun eigenwaarde behouden en tegelijkertijd naasten en mantelzorgers worden ontlast in zorgtaken.

Project 5: Vrijwillige inzet ouderen

Lieke de Kok focust in het project 'Vrijwillige inzet ouderen' op de rol van vrijwillige inzet door ouderen en hoe dit bijdraagt aan zingeving en sociale verbondenheid. Het project verkent samen partners Genero, Moestuinvereniging Dordrecht, Ontmoetingskerk Dordrecht, Seniorenbond, SOL, SWO Spijkenisse en WMO Radar, hoe ouderen via vrijwilligerswerk betekenis vinden en tegelijkertijd bijdragen aan hun gemeenschap. Stakeholders zijn ouderen zelf, vrijwilligersorganisaties, kerkelijke initiatieven zoals De Ontmoetingskerk in Dordrecht, en buurtprojecten zoals het BuurTerras, waar ontmoeting en betrokkenheid samenkomen. Naast de (levens)ervaringen en talenten (*assets*) van oudere vrijwilligers, is wederkerigheid een belangrijk vertrekpunt in dit project: ouderen geven én ontvangen via hun inzet. Vrijwilligers brengen vaak hun levenservaring, werkachtergrond of persoonlijke kwaliteiten mee in hun werk, waarmee zij niet alleen anderen ondersteunen, maar ook zelf zingeving en sociale verbinding ervaren. Sommigen zetten bewust hun opgedane vaardigheden in, terwijl anderen via het vrijwilligerswerk juist nieuwe rollen en identiteiten verkennen. De inzet van deze 'assets' draagt bij aan een wederkerige dynamiek waarin zowel de vrijwilliger als de gemeenschap veerkrachtiger wordt. Deze assets worden ook door de brongroep ingezet in het onderzoek zelf als interviewrespondent, bijdrager aan en mede-organisator van projectbijeenkomsten en het mee schrijven aan een inspiratiebundel met verhalen van de betrokken ouderen.

Beeld: Ivan Moreno sl / Shutterstock.com

Project 6: Vroegsignalering bij ouderen

Ten slotte, ligt bij **Mariëlle Hobbelen** in haar project rondom 'Vroegsignalering bij ouderen' met samenwerkingspartners Drechtdokters, Hoger Onderwijs Drechtsteden, Rijnmond Dokters, SWO Spijkenisse en Welzijn Capelle, de focus op het inspelen op de toenemende kwetsbaarheid van ouderen. Met als doel dat ouderen zo lang mogelijk gelukkig thuis kunnen wonen. Dit gebeurt door ouderen actief te betrekken bij behoeftepeiling en visievorming – wat principes van *grassroots organizing* weerspiegelt: eerst vertrouwen opbouwen, dan organiseren en daarna mobiliseren. Een centrale vraag is hoe een wijkaanpak ingezet kan worden om ondersteuningsbehoeften tijdig te herkennen en passende hulp te organiseren, nog voordat problemen voor thuiswonende ouderen escaleren. Hier is oog voor verschillende dimensies van kwetsbaarheid: van fysieke en mentale gezondheid tot sociale steun, zingeving en woonsituatie. Door ouderen serieus te nemen als gesprekspartners en in te zetten op waardigheid en regie, wordt hun vermogen versterkt om ondanks kwetsbaarheid een betekenisvol leven te leiden en richting te geven aan hun leefomgeving. Betrokken ouderen doen mee als mede-onderzoekers, respondenten, klankbordgroep en mederepresentatoren bij presentaties aan bijvoorbeeld bestuurders. Daarnaast zijn ook zorgprofessionals, huisartsen, wijkteams en beleidsmakers zijn hierbij betrokken, met als doel ouderen tijdig passende ondersteuning te bieden.

Beeld Kansfonds gemaakt door Linelle Deunk.

Reflectie op gemeenschapsgericht onderzoeken in Werkplaatsprojecten

In de voorgaande paragrafen zijn zes WSD-ZHZ-projecten beschreven die elk op een eigen manier vormgeven aan gemeenschapsgericht onderzoek. In deze reflectie brengen we die ervaringen analytisch samen. Daarbij benutten we het eerder geïntroduceerde theoretische kader rond gemeenschapsgericht onderzoeken, waarin aandacht is voor typen gemeenschappen en gemeenschapsvorming enerzijds en machtsverhoudingen en gradaties van betrokkenheid en zeggenschap anderzijds. Het doel is niet om projecten te beoordelen, maar om patronen, verschillen en spanningen zichtbaar te maken.

Typen gemeenschappen en gemeenschapsvorming

In de literatuur worden gemeenschappen vaak onderscheiden op basis van gedeelde kenmerken, zoals een gedeelde leefomgeving, gedeelde identiteit of gedeelde belangen en thema's (Kaulingfreks en Matthijsen, 2024). Deze typen overlappen regelmatig en kunnen, met name in stedelijke contexten, ook met elkaar botsen wanneer verschillende groepen concurreren om schaarse middelen of aandacht. In de onderzochte WSD-projecten wordt met uiteenlopende gemeenschappen gewerkt, die grotendeels te duiden zijn binnen deze typologie.

Zo werken projecten als *Samenlevingsopbouw en mentale gezondheid* en *Vroegsignalering ouderen* primair met gemeenschappen die zijn verbonden door een gedeelde leefomgeving. In andere projecten, zoals *Vrijwillige inzet ouderen* of initiatieven rondom vrouwengroepen in Wielwijk, speelt gedeelde identiteit of gedeelde waarden en ervaringen een grotere rol. Daarnaast zijn er projecten die draaien rond gedeelde belangen of thema's, zoals dementie, financiële problematiek of onbegrepen gedrag.

Een belangrijke observatie is dat deze gemeenschapsvormen in de praktijk vaak overlappen. De gemeenschap rondom de Ontmoetingskerk bestaat bijvoorbeeld uit buurtbewoners (leefomgeving) met een christelijke achtergrond (identiteit). Tegelijkertijd laten de projecten zien dat 'de gemeenschap' niet altijd een gegeven is aan het begin van een onderzoeksproject. In meerdere gevallen, zoals bij mensen met dementie en hun naasten of bij mensen met onbegrepen gedrag, is er eerder sprake van een brongroep dan van een bestaande, georganiseerde gemeenschap. In die situaties is gemeenschapsvorming zelf onderdeel van – of zelfs expliciet doel van – het onderzoek. Er wordt gewerkt met individuen en hun netwerken aan het ontstaan van nieuwe vormen van collectiviteit, samenwerking en wederzijdse betrokkenheid.

De WSD-praktijk laat verder zien dat gemeenschappen die zijn gebaseerd op gedeelde identiteit of gedeelde belangen vaak sterker verbonden zijn dan louter plaatsgebonden gemeenschappen. Een gedeelde geschiedenis, identiteit of waardenkader bevordert saamhorigheid, sociale

veiligheid en een gevoel van 'sense of belonging'. Zoals onderzoeker Mariëlle Hobbelen treffend opmerkt: "waar deze basis ontbreekt, blijft de gemeenschap zwakker." Tegelijkertijd schuilt hierin een spanning. Sterke interne verbondenheid ('bonding') kan bijdragen aan draagkracht en veerkracht, maar kan ook het leggen van verbindingen met andere groepen ('bridging') bemoeilijken (Claridge, 2018; Hawkins, 2010; Putnam, 2000). In die zin zijn hechte gemeenschappen niet per definitie inclusief, en vraagt gemeenschapsgericht onderzoeken steeds om aandacht voor wie wél en wie niet wordt meegenomen.

Betrokkenheid, zeggenschap en machtsverhoudingen

Wanneer we de WSD-projecten analyseren vanuit het perspectief van betrokkenheid en zeggenschap, wordt zichtbaar dat gemeenschapsgericht onderzoeken geen eenduidige praktijk is. In alle projecten is participatie van bewoners of brongroepen een expliciet uitgangspunt, maar dit gaat niet in alle gevallen gepaard met daadwerkelijke zeggenschap over het onderzoeksproces of over besluitvorming. De projecten bevinden zich daarmee op verschillende posities binnen een spectrum, variërend van vormen van betrokkenheid die vooral gericht zijn op input, tot praktijken waarin bewoners mede richting geven aan onderzoek en uitkomsten.

In een aantal projecten is de betrokkenheid van brongroepen vooral gericht op het leveren van input. Zo worden in *Samenlevingsopbouw en mentale gezondheid* jongeren, buurtbewoners en professionals betrokken als interviewrespondenten, klankbord en deelnemers aan kenniscafés. Hoewel gemeenschapsvorming in dit project een belangrijke plaats inneemt, blijft de regie over het onderzoeksontwerp en de analyse in belangrijke mate bij de onderzoekers.

In andere projecten is sprake van intensievere betrokkenheid, waarbij bewoners actief meedenken en mede vormgeven aan het onderzoek. In *Dementievriendelijke samenleving* worden ouderen met geheugenproblemen en vrijwilligers betrokken als respondenten en meedenkers via onder andere kenniscafés. In *Vrijwillige inzet ouderen* gaan deze vormen van betrokkenheid nog verder: oudere vrijwilligers zijn niet alleen respondent, maar nemen deel als co-onderzoeker, interviewer en medeschrijver van een inspiratiebundel met verhalen van betrokken ouderen. Ook in het project *Financiële gezondheid* worden bewoners expliciet gepositioneerd als ervaringsdeskundigen die meedenken en ontwerpen, waarbij hun praktijk- en ervaringskennis gelijkwaardig wordt gewaardeerd naast theoretische kennis.

Daarnaast zijn er projecten waarin brongroepen gedurende meerdere fasen van het onderzoeksproces betrokken zijn. In *participeren ouderen* als mede-onderzoeker, respondent, lid van een klankbordgroep en als medepresentator bij presentaties aan bestuurders. Dit laat zien dat betrokkenheid in de WSD-praktijk niet statisch is, maar relationeel en contextafhankelijk vorm krijgt.

De mate van betrokkenheid en zeggenschap blijkt bovendien samen te hangen met het type gemeenschap en de mate waarin deze al georganiseerd is. Gemeenschappen die zijn gebaseerd op gedeelde identiteit of gedeelde waarden blijken vaak sterker verbonden te zijn, wat de bereidheid en mogelijkheid tot actieve betrokkenheid vergroot. Zoals een onderzoeker treffend verwoordt: “waar deze basis ontbreekt, blijft de gemeenschap zwakker.” Tegelijkertijd kan een sterke interne verbondenheid ook grenzen stellen aan wie deelneemt en wie invloed heeft, wat aandacht vraagt voor machtsverhoudingen binnen gemeenschappen zelf.

Deze observaties onderstrepen dat gemeenschapsgericht onderzoeken niet draait om één ideale vorm van participatie, maar om het voortdurend aftasten en heronderhandelen van rollen, invloed en zeggenschap. Tegelijkertijd maken zij zichtbaar dat, ook wanneer bewoners actief betrokken worden, hun (ervarings)kennis nog niet altijd het vertrekpunt vormt van het onderzoeksproces of van agendering en besluitvorming. Machtsverhoudingen blijven daarmee een wezenlijk aandachtspunt binnen gemeenschapsgericht onderzoeken.

REFLECTIE

Deze reflectie laat zien dat gemeenschapsgericht onderzoeken in de WSD-projecten contextafhankelijk, relationeel en dynamisch is. Verschillen tussen projecten hangen samen met het type gemeenschap, de mate waarin gemeenschappen al georganiseerd zijn en de ruimte die wordt gecreëerd voor zeggenschap. Tegelijkertijd roept dit vragen op over wat gemeenschapsgericht werken in de praktijk oplevert, voor wie die opbrengsten betekenisvol zijn en welke spanningen en dilemma's zich daarbij voordoen. In de volgende paragraaf gaan we daarom nader in op de ervaren opbrengsten en uitdagingen van gemeenschapsgericht werken in de WSD-praktijk.

Spanningen & dilemma's in gemeenschapsgericht onderzoek

Het doel van gemeenschapsgericht onderzoek is versterking van gemeenschapsvorming. In de praktijk blijkt dit echter vaak weerbarstig. Gemeenschappen ontstaan niet vanzelf, maar vragen om randvoorwaarden zoals fysieke ontmoetingsplekken (bijvoorbeeld buurthuizen of gemeenschapsruimten) en om relationele infrastructuur: tijd, vertrouwen en ondersteuning. Veel gemeenschapsinitiatieven zijn bovendien kwetsbaar door kortlopende, tijdelijke financiering, wisselend beleid of onduidelijk eigenaarschap (Brock et al., 2026). Daarbij blijven machtsverhoudingen vaak ongelijk: instituties bepalen wie mag deelnemen, welke thema's op de agenda komen en welke kennis als legitiem wordt beschouwd. Dergelijke processen spelen zich veelal af in zogenoemde invited spaces (Gaventa, 2006), waarin de spelregels vooraf vastliggen en de ruimte voor daadwerkelijke zeggenschap beperkt is.

Bewustwording van deze spanningen en dilemma's is geen sluitstuk, maar een noodzakelijke voorwaarde voor daadwerkelijk gemeenschapsgericht onderzoeken. De vraag is vervolgens hoe deze principes in de praktijk gestalte krijgen. Hoe doen we dit binnen de Werkplaats Sociaal Domein? Wat en voor wie levert deze werkwijze iets op? En welke lessen kunnen we trekken uit concrete projecten voor toekomstig gemeenschapsgericht werken en onderzoeken in het sociaal domein?

ROL VAN DE ONDERZOEKER

Een tweede spanningsveld betreft de rol van de onderzoeker. Gemeenschapsgericht onderzoeken vraagt om een embedded houding, waarin langdurige aanwezigheid, het opbouwen van relaties en agendaloos meebewegen centraal staan. Onderzoekers zijn binnen deze benadering – anders dan in traditioneler onderzoek vaak wordt verondersteld – geen neutrale buitenstaanders, maar betrokken tussenpersonen. Met hun positie en handelingsruimte kunnen zij bijdragen aan het verbinden van verschillende werelden en perspectieven. Tegelijkertijd vraagt dit om een herwaardering van traag, relationeel en contextueel werken, wat regelmatig botst met dominante logica's van beleid, onderzoekstradities, projectfinanciering en soms ook met de academische ambities van onderzoekers zelf.

STIGMATISERENDE DENKPATRONEN

Een derde, meer normatief dilemma betreft het risico op stigmatiserende denkpatronen. Ook binnen participatieve en gemeenschapsgerichte trajecten bestaat het gevaar dat brongroepen primair worden benaderd als kwetsbaar of hulpbehoevend, in plaats van als krachtig en kennisdragend. Dutta (2018) beschrijft hoe dergelijke benaderingen kunnen voortkomen uit een koloniale logica, waarin gemarginaliseerde groepen worden gepositioneerd als passieve ontvangers van ondersteuning. Dit plaatst mensen in een liefdadigheidsrelatie, in plaats van hen te erkennen als actieve deelnemers met eigen kennis, belangen en handelingsvermogen.

RECHTVAARDIGE EN GELIJKWAARDIGE SAMENWERKING

Voor een rechtvaardige en gelijkwaardige samenwerking, zoals beoogd met gemeenschapsgericht onderzoek, is daarom reflectie op – en waar nodig doorbreking van – deze denkpatronen essentieel. In deze context wordt daarom soms gesproken van dekolonisatie van onderzoeksrelaties. Daarmee bedoelen we het toepassen van principes van sociale rechtvaardigheid in onderzoeksprocessen, bijvoorbeeld door stigma's actief te bevragen, historisch gegroeide ongelijkheid te erkennen en bij te dragen aan herstel (restorative justice). Ook vraagt dit om voortdurende aandacht voor wie invloed heeft op besluitvorming in alle fasen van het onderzoek en wiens kennis daarin leidend is, en om het corrigeren van scheve verhoudingen waar mogelijk (procedural justice en epistemic justice). Zoals Kaulingfreks en Matthijsen (2024) laten zien, richt een meer koloniale benadering van onderzoek zich vaak op economische groei of beleidsmatige doelen – bijvoorbeeld via stadsvernieuwing of waardeverhoging van wijken – in plaats van op het welzijn en de zeggenschap van de gemeenschap zelf. Bovendien zien onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en HAN (Brock et al., 2026) dat inclusiviteit in gemeenschapsgerichte aanpakken vaak vooral gericht is op culturele verschillen, terwijl andere verschillen zoals leeftijd – wat potentieel andere drempels tot participatie opwerpt – onderbelicht blijven.

Uit de verschillende projecten kunnen drie centrale lessen worden getrokken. Geen definitieve antwoorden, maar inzichten die de deur openen voor verdere reflectie. De onderzochte WSD-projecten helpen bij het nadenken over gelijkwaardig(er) samenwerken, structurele ondersteuning van relaties en plekken, en de rol van de onderzoeker.

Gelijkwaardig(er) samenwerken

In sociaalwetenschappelijk onderzoek met gemeenschappen is gelijkwaardig samenwerken een ambitie die in de praktijk vaak complex blijkt. Onderzoekers opereren veelal binnen zogenoemde 'invited spaces' (Gaventa, 2006), waarin instituties bepalen wie mag deelnemen en onder welke voorwaarden. Hoewel participatie van gemarginaliseerde groepen wordt nagestreefd, leidt dit niet automatisch tot daadwerkelijke invloed. Macht werkt niet alleen via formele structuren, maar ook via vaak genormaliseerde mechanismen – wie wordt uitgenodigd, welke stemmen worden gehoord en welke kennis telt mee – die voor betrokken bewoners juist vaak heel zichtbaar en voelbaar zijn. Deze mechanismen zijn niet altijd intentioneel, maar ingebed in dominante manieren van kijken, luisteren en spreken.

Binnen WSD-projecten wordt gewerkt aan sociale vraagstukken in samenwerking met diverse gemeenschappen. Deze projecten illustreren hoe onderzoekers voortdurend navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid. In sommige gevallen zijn de kaders vooraf bepaald (top-down), maar is er ruimte voor co-creatie. In andere gevallen nemen brongroepen zelf het initiatief, wat leidt tot meer bottom-up en gelijkwaardige samenwerking. Dit vraagt om een bewust omgaan met machtsverhoudingen en met de concrete mechanismen waarin deze verhoudingen in de praktijk gestalte krijgen.

Gemeenschappen zijn meer dan instrumentele entiteiten voor beleidsimplementatie. Gemeenschappen zijn politieke actoren die hun eigen leefwereld vormgeven. Maar gemeenschapsgericht onderzoek wordt pas transformatief wanneer deze gemeenschappen de mogelijkheid hebben om eigen prioriteiten te formuleren en collectief actie te ondernemen (Staples, 2016). Het initiatief ligt echter vaak (nog) bij instituties en/of de docent-onderzoekers – wat deels ook voortkomt uit de werkwijze van WSD, waarbij onderzoeksplannen worden geïnitieerd en/of geaccordeerd door (consortium)partners. Desondanks zijn WSD-projecten illustratief voor hoe het anders kan, zij het vaak in beperkte en contextafhankelijke mate, en veelal binnen kaders die door instituties zijn gesteld.

In het project over onbegrepen gedrag worden bewoners actief betrokken bij reflectie op sociale normen. Hoewel het project grotendeels plaatsvindt binnen een invited space van grotere partnerorganisaties, wordt geprobeerd deze ruimte te transformeren. Waar bewoners en mensen met onbegrepen gedrag vaak worden uitgesloten van besluitvormingsprocessen, zoals in multidisciplinaire overleggen, gaan de WSD-onderzoekers uitsluiting en stigmatisering tegen door hen te erkennen en te betrekken als gelijkwaardige actoren met waardevolle kennis en ervaringen. Dit krijgt onder meer vorm door bewoners en ervaringsdeskundigen toegang te geven tot reflectiemomenten die normaliter zijn voorbehouden aan professionals, en door hun ervaringen expliciet mee te laten wegen in probleemdefinities. Daarmee worden vormen van interne uitsluiting tegengegaan, al blijft de vraag in hoeverre deze interventies ook leiden tot duurzame verschuivingen in besluitvormingsmacht. Deze benadering sluit aan bij Dutta's visie op restorative justice: het herstellen van verstoorde sociale relaties en het erkennen van maatschappelijke uitsluiting van (ervaringen van) mensen in kwetsbare posities (Dutta, 2018).

Het project Financiële gezondheid in Wielwijk proberen onderzoekers zich te ontworstelen aan de beperkingen van invited spaces. Door ervaringskennis van bewoners gelijkwaardig te waarderen naast professionele kennis, wordt gewerkt aan epistemic justice (Dutta, 2018). Bewoners worden via vragenlijsten, gesprekken en co-creatiesessies actief betrokken bij het formuleren van problemen en het ontwikkelen van vragen en oplossingen – waarmee een stap wordt gezet in het 'claimen' van zeggenschap. Tegelijkertijd roept dit de vraag op in hoeverre deze participatieve strategie van duurzame aard is en blijvend zeggenschap herverdeeld in besluitvorming rondom financiële gezondheid in de wijk. Deze vorm van betrokkenheid lijkt zich vooral te bewegen op het niveau van getuigenisrechtvaardigheid; de vraag blijft in hoeverre ervaringskennis ook structureel een gelijkwaardige plaats krijgt in bredere beleids- en kennisdiscoursen. Ook in de drie projecten rondom ouderen worden brongroepen niet slechts gezien in hun kwetsbaarheid, maar als actoren die hun leefomgeving mede (kunnen) vormgeven. In alle drie de projecten wordt gewerkt aan het vergroten van zeggenschap door ouderen actief te betrekken bij behoeftepeilingen en visievorming. Toch blijft participatie van mensen met geheugenproblemen en ouderen in het algemeen kwetsbaar, geven onderzoekers Wieteke van Dam en Mariëlle Hobbelen aan. Ten eerste is participatie alleen mogelijk wanneer er ruimte bestaat voor aanpassingen van de omgeving, zoals prikkelarme activiteitenlocaties, begeleiders, goede bereikbaarheid, ruimte voor rollators, passende tijdstippen – voor ouderen voelt overdag veiliger dan 's avonds – en dergelijke. "Het blijft zoeken naar manieren om structurele barrières tot deelname aan onderzoek te overbruggen," aldus Mariëlle Hobbelen. Ten tweede bestaat er het risico dat zeggenschap (deels) wordt ingevuld door een kleine actieve brongroep of derden, mensen die weliswaar dichtbij de brongroep staan, maar niet de brongroep zijn. Dit vraagt van onderzoekers om barrières tot deelname te slechten en zo de deelnemersgroep te verbreden.

Soms vraagt het bewegen naar een gelijkwaardige, bottom-up constructie in eerste instantie een meer sturende rol van bovenaf. Het project van onderzoeker Lieke de Kok met oudere

vrijwilligers laat zien hoe gemeenschapsvorming en geleidelijke overdracht van regie nodig én mogelijk is. In haar project functioneert BuurTerras als een broedplaats waar bewoners samen bepalen welke doelen zij op welke wijzen willen nastreven. Waar in eerste instantie de professionals dit proces (top-down) begeleiden, vindt er een geleidelijke overdracht plaats van regie naar de bewoners. Dit voorbeeld laat zien hoe er in het kader van een onderzoeksproject geleidelijk ook meer ruimte kan ontstaan voor zeggenschap – waar dat eerst nog niet was –, maar onderstreept tegelijkertijd dat dit soort processen dus niet altijd vanzelf gaan: vertrouwen en (langdurige) begeleiding lijken in dit geval randvoorwaardelijk, embedded onderzoekers kunnen hierin een belangrijke rol vervullen. Gelijkwaardig samenwerken betekent dus niet dat iedereen eenzelfde rol heeft, maar dat rollen bespreekbaar zijn en dat er ruimte is voor aanpassing.

Structurele ondersteuning van relaties en plekken

De projecten laten zien dat ondersteuning van relaties en ontmoetingsplekken van cruciaal belang zijn voor een gemeenschapsgerichte onderzoekswerkwijze. In de vragenlijst geven alle onderzoekers aan dat om gemeenschapsgericht te kunnen onderzoeken, structurele en duurzame relaties van groot belang zijn. Echte betrokkenheid van de brongroep en het versterken van gemeenschappen met onderzoek valt of staat bij het vertrouwen, de continuïteit en verbondenheid tussen onderzoekers, professionals en gemeenschappen. Langdurige aanwezigheid van vertrouwde gezichten – zoals professionals en actieve vrijwilligers die betrokken blijven gedurende en na het onderzoeksproces – blijkt essentieel voor het opbouwen van relaties en het kunnen doorzetten van vervolgstappen in projecten. Wanneer er wisselingen zijn in personeel – wat in langduriger project soms eerder regel dan uitzondering lijkt – of ontbrekende ondersteuning in faciliteiten zoals vergaderruimtes en materialen, raakt het proces versnipperd en vermindert de betrokkenheid van brongroepen. Wieteke van Dam beschrijft zo hoe in een project in Rotterdam IJsselmonde meerdere wisselingen van betrokken professionals tot problemen leidde: het bleek niet mogelijk bewoners die eerder hadden meegewerkt aan het onderzoek – uitgenodigd door die professionals – ook weer te betrekken bij vervolgstappen. Continue aanwezigheid en inzet van alle betrokkenen is dus van belang.

De staat van de sociaal-fysieke infrastructuur speelt een cruciale rol in de kwaliteit van burgerparticipatie en gemeenschapsvorming. Een belangrijk praktijkinzicht is dan ook dat duurzaam gemeenschapsgericht onderzoeken niet mogelijk is zonder solide sociaal-fysieke infrastructuur. Ontmoetingsplekken zoals buurthuizen, bibliotheken, sportvelden, scholen en kerken, en informelere plekken zoals trottoirs, wijkspeeltuinen en -moestuinen, fungeren als (potentiële) broedplaatsen voor gemeenschapsvorming, laten onderzoekers David ter Avest en Hafida el Gharbaoui zien. Zonder deze plekken hebben mensen geen ruimte om elkaar te ontmoeten, wat niet alleen gemeenschapsvorming maar ook repercussies heeft voor gezondheid en welzijn in de wijk (zie ook Eric Klinenburg's boek *Palaces for the People*, 2020 en Catherine Koekoek's proefschrift *Towards an architecture of democratic infrastructures*, 2025).

In verschillende WSD-projecten wordt actief gewerkt vanuit en aan het creëren van zulke ontmoetingsplekken. Onderzoekers David ter Avest en Hafida el Gharbaoui delen het inspirerende voorbeeld van De Proeftuin van de Kansenfabriek in Schiedam Nieuwland. Tijdens de coronapandemie transformeerden bewoners samen met Bureau Stadsoase een vergeten schooltuin tot een gemeenschappelijke ontmoetingsplek in de wijk. Naast een plek, organiseerden zij daar ook workshops in permacultuur. Door het samen organiseren en dit soort activiteiten, ontstond een gevoel van gedeeld eigenaarschap en verbondenheid. Tegelijkertijd blijft het volgens onderzoekers een uitdaging om deze plekken, door programmering en eigenaarschap, een publiek karakter te geven.

In Dordrecht Wielwijk signaleren onderzoekers Elizabeth van Twist en Patrick Bek dat bewoners die weinig tot geen grip op geldzaken ervaren niet altijd (of pas laat) op plekken in de wijk komen waar (gemeentelijke) professionals hulp bieden. Dat betekent echter niet dat deze bewoners niet op andere plekken hun geldvragen neerleggen. Belangrijke 'vindplaatsen' van deze bewoners zijn 'third places' zoals de wekelijkse buurtlunch in Ontmoetingscentrum De Andere Boeg, de wijkapotheek en speeltuinvereniging. Onderzoekers maken daarom bewust gebruik van bestaande ontmoetingsplekken in de wijk, vertrouwde plekken waar bewoners al komen. En zij adviseren om vooral ook te investeren in deze vertrouwde ontmoetingsplekken en ervoor te zorgen dat bewoners met geldvragen ook op deze plekken kunnen worden gehoord en/of doorverwezen naar passende ondersteuning.

De drie ouderen-projecten laten ook zien hoe essentieel het is om te investeren in vertrouwde plekken en gezichten. Zij zien ontmoetingsplekken als vertrekpunt voor gesprekken, waarin behoeften en zorgen op tafel komen, en plekken waar je activiteiten kunt organiseren die mensen samenbrengen. Ontmoetingsplekken zoals BuurTerras functioneren volgens onderzoeker Lieke de Kok als broedplaatsen voor gemeenschapsvorming.

Het (voort)bestaan van dit soort ontmoetingsplekken is belangrijk voor de werkwijze van gemeenschapsgericht onderzoek, maar staat nogal eens onder druk. David ter Avest en Hafida el Gharbaoui beschrijven in hun onderzoeksrapport dat sociaal-fysieke infrastructuur de afgelopen decennia in veel Schiedamse buurten is uitgehold, ondanks het toenemende belang dat eraan wordt gehecht voor sociale samenhang en mentale gezondheid. Verschraling van dit voorzieningenaanbod belemmert ontmoetingen tussen bewoners en daarmee ook ruimte voor gemeenschapsvorming en om betrokken te raken bij de wijk. David ter Avest: "Een pijnlijk voorbeeld is het Dr. Wibautplein, dat ooit een centrumfunctie had. Publieke functies verdwenen hier en maakten plaats voor een natuurspeeltuin, keet en moestuin, onderhouden door vrijwilligers voor de voedselbank Schiedam ... Dit eigenaarschap activeerde bewoners. Toch verdwenen in 2020 zowel de tuin als De Keet door vastgoedontwikkeling."

Ondanks dat jongeren in Schiedam Nieuwland dit soort ontmoetingsplekken als cruciale plekken zien voor hun mentaal welzijn, plekken waar ze ‘gewoon mogen zijn’, illustreert dit voorbeeld eens te meer hoe kwetsbaar het voortbestaan van dit soort grassroots-initiatieven is.

Deze projectvoorbeelden laten zien dat betekenisvolle participatie in onderzoek vraagt om structurele ondersteuning, eigenaarschap en behoud van sociaal-fysieke infrastructuur.

De gemeenschapsgerichte onderzoeker is een embedded onderzoeker

Een embedded onderzoeker werkt ‘ingebod’ binnen een organisatie of gemeenschap aan vraagstukken die direct relevant zijn voor die specifieke dagelijkse praktijk. Onderzoekers zijn hierdoor geen buitenstaanders, maar deelnemers aan het gemeenschapsleven en kunnen zo achterhalen welke (onderzoeks)behoeftes in een gemeenschap leven – die in de praktijk niet per se aan hoeven te sluiten bij de vraagstukken waar bijvoorbeeld gemeentelijke instanties tegenaanlopen.

Gemeenschapsgericht onderzoek vraagt van onderzoekers om enerzijds agendaloos en meebewegend aanwezig te zijn in gemeenschappen, en anderzijds om positie te kiezen in relationele en politieke spanningsvelden waarvan zij zelf onderdeel zijn. Met ‘agendaloos’ bedoelen we hier dan ook niet dat onderzoekers zonder waarden, overtuigingen of normatief kader werken. Agendaloos verwijst hier naar het loslaten van vooraf (top-down) opgelegde probleemdefinities en beleidsagenda’s, ten gunste van het gezamenlijk verkennen van wat er in een gemeenschap als urgent, relevant of betekenisvol wordt ervaren. Dit vraagt kritische reflectie op de een beleids- en financieringscontext die vaak juist gericht is op haalbaarheid, meetbaarheid en snelle resultaten en de eigen positie als onderzoeker. Wat vraagt dit van een onderzoeker, als die rol van observator, procesbegeleider én actor zou moeten vervullen in een project?

Deze embedded rol vraagt van onderzoekers om hun positie voortdurend te herijken: wanneer ben je bondgenoot, wanneer procesbegeleider, en hoe ga je om met spanningen tussen nabijheid en professionele distantie? Dit vraagt om het vermogen te kunnen schakelen tussen rollen maar ook om ethische sensitiviteit – dat wil zeggen: het vermogen om morele en ethische dilemma’s in een situatie tijdig te herkennen en daar bewust en zorgvuldig naar te handelen. Daarnaast blijkt uit de praktijk dat onderzoekers in deze projecten een leerproces doormaken waarin zij reflecteren op hun eigen rol en de doorwerking van hun projecten in bijvoorbeeld de wijk. Het omgaan met rolverwarring, het balanceren tussen nabijheid en distantie, en het navigeren van machtsverhoudingen zijn terugkerende thema’s in dit leerproces. Hiermee doelen we niet zozeer op rolzuiverheid bij onderzoekers, maar op rolbewustzijn; het vermogen om expliciet te maken welke rol de onderzoeker op welk moment vervult en waarom.

Gemeenschapsgericht onderzoek vraagt van onderzoekers dat zij voortdurend navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid. In plaats van een vaste rol als dataverzamelaar of projectleider, vervult de onderzoeker een dynamische positie als tussenpersoon: iemand die schakelt tussen systeemwereld en leefwereld, tussen onderzoeksscope, beleidskaders en gemeenschapswaarden. Deze rol vraagt om ethische sensitiviteit, relationele vaardigheden en het vermogen om machtsverhoudingen te herkennen en bespreekbaar te maken. Praktisch vraagt het vaak vooral ook om tijd en flexibiliteit en, in gevallen waar twee onderzoekers samen optrekken, om onderlinge afstemming. Het vraagt ook van onderzoekers dat zij scherp blijven op de onderzoeksfocus en zich niet te eenzijdig op enkel procesregie richten.

Op de vraag wat een gemeenschapsgerichte benadering van de onderzoeker vraagt, wordt de dimensie tijd meermaals aangestipt door WSD-onderzoekers. Volgens onderzoeker David ter Avest vraagt een gemeenschapsgerichte aanpak van de onderzoeker dat deze “langere tijd present is in een wijk of buurt”, wat leidt tot beter begrip van de “context en lokale dynamiek.” Tijd is ook nodig om ruimte te kunnen maken voor gesprekken over ‘ongemakkelijke’ gesprekken. Zo geeft Wieteke van Dam aan dat het voor “veel ouderen niet makkelijk is om te praten over dementie, omdat het angst lijkt op te roepen ten aanzien van de eigen nabije toekomst.”

Daarnaast moet een onderzoeker volgens Elizabeth van Twist ook beschikken over de nodige openheid en flexibiliteit om gaandeweg aan te passen wat nodig is voor de brongroep om optimaal te kunnen meedoen aan het onderzoek. “Je moet meebewegen, gelijkwaardig samenwerken, elkaar serieus nemen en de tijd nemen. Samen gaat het daardoor langzamer maar is het proces wel van meer betekenis als iedereen zich gezien en gehoord voelt.” Je moet soms, zoals Mariëlle Hobbelen schrijft, namelijk “een extra slag maken of iets in brokken hakken die behapbaar zijn. Zoals het aanpassen van taal – geen Engelse termen – en taken.” Lieke de Kok: “Het vraagt veel afstemming en flexibiliteit van de onderzoeker. Toch moet je als onderzoeker het proces wel scherp houden en dit ook als taak oppakken, want daar ligt denk ik wel de kracht van een goede onderzoeker.” Dus flexibel enerzijds, oog hebbend voor het proces en de scope van het onderzoek – dat is een uitdaging.

Gemeenschapsgericht werken vraagt van een onderzoeker ook bewust te zijn van de individuele krachten van deelnemers, maar ook van de dynamiek tussen de verschillende deelnemers. Mariëlle Hobbelen koppelt bijvoorbeeld bewoners die digitaal vaardig(er) aan bewoners die bijvoorbeeld niet weten hoe een digitaal opnameapparaatje werkt. Wieteke van Dam creëert zoveel mogelijk “ruimte voor de verschillende stemmen van bewoners en let erop dat ik mensen actief betrek die wat meer op de achtergrond blijven.” En Lieke de Kok is alert dat “de projectgroepleden zich zoveel mogelijk co-onderzoeker voelen door het gezamenlijk aangaan van een denk- en schrijfproces. Daarbij dien ik als onderzoeker een zo gelijkwaardig mogelijke verhouding te creëren tussen de projectgroepleden en mijzelf als onderzoeker.”

Onderzoekers fungeren als brug tussen leefwereld en systeemwereld. Ze zijn geen neutrale dataverzamelaars, maar embedded actoren die via nabijheid, vertrouwen en wederkerigheid bijdragen aan gelijkwaardige(re) samenwerking. In dit licht is het goed het belang van tussenpersonen te onderstrepen – ook wel ‘boundary spanners’ genoemd –, net zoals sleutelfiguren (i.e. vertrouwde gezichten in de wijk), sociaal werkers of ambtenaren met een wijkgerichte rol kunnen als brug fungeren tussen de bottom-up ervaringskennis van bewoners en de institutionele structuren van de overheid. De erkenning en inzet van deze tussenpersonen helpt nieuwe en duurzame verbindingen te leggen tussen gemeenschappen en instituties (Kaulingfreks en Matthijsen, 2024). Ook onderzoekers kunnen zo’n rol als tussenpersoon pakken. Daarbij zijn bouwen aan vertrouwen, het (kunnen) aangaan van langdurige relaties en het ‘agendaloos’ als onderzoeker (mee)bewegen in een gemeenschap essentieel voor succesvolle samenwerking (Raap, Knibbe en Horstman, 2024).

Deze tussenpositie van embedded onderzoekers is geen neutrale bemiddelaarsrol. Zij staan niet ‘boven’ of ‘tussen’ partijen, maar bewegen zich onvermijdelijk binnen bestaande machtsrelaties en kiezen daarin idealiter positie. Dat kan betekenen dat zij ruimte maken voor stemmen die doorgaans niet worden gehoord of dominante frames en beleidslogica’s ter discussie te stellen. Gemeenschapsgericht onderzoek bevindt zich daardoor in een spanningsveld: onderzoekers werken zonder vooraf vastgestelde beleidsagenda, maar niet zonder richting. Het uitgangspunt is normatief – het versterken van gemeenschappen, het erkennen van ervaringskennis en het bevragen van ongelijke machtsverhoudingen. ‘Agendaloos’ betekent in de context van de WSD dan ook niet neutraal of waarde vrij, maar staat voor reflexieve betrokkenheid: het expliciteren van de eigen positie en aannames, die van anderen, en het voortdurend bevragen en verantwoorden van de effecten daarvan in de praktijk.

De vragen die we ons in dit paper stelden waren: wat is de belofte van gemeenschapsgericht onderzoek doen? Hoe hebben we deze werkwijze vormgegeven in zes projecten van de Werkplaats Sociaal Domein? Wat leren de WSD-projecten ons over gemeenschapsgericht onderzoek doen? En hoe kunnen deze inzichten helpen bij verdere professionalisering van gemeenschapsgerichte onderzoekers in het sociaal domein?

In gemeenschapsgericht onderzoek staat participatie van de brongroep, gelijkwaardigheid van de brongroep en versterking van de gemeenschap centraal.

De kansen van gemeenschapsgericht onderzoek

Werkplaatsprojecten hanteren deze principes: ze streven ernaar om zoveel mogelijk richting bottom-up en gelijkwaardig samen onderzoek doen naar sociale vraagstukken en werken ondertussen aan versterking van de groepen waar het project zich op richt. Dat betekent dat bewoners niet alleen participeren, maar mede richting geven aan het proces. Deze ambitie is niet louter idealistisch; ze is gebaseerd op de overtuiging dat oplossingen pas duurzaam en betekenisvol zijn wanneer ze aansluiten bij de leefwereld van bewoners en voortbouwen op hun kennis, netwerken en capaciteiten.

De praktijk laat zien hoe projecten die zich richting een meer bottom-up positie, veel kunnen opleveren voor de groepen waar het uiteindelijk om gaat. Wanneer gemeenschappen zeggenschap en erkenning ervaren, ontstaat ruimte voor transformatieve samenwerking. Oplossingen sluiten beter aan bij lokale behoeften, vertrouwen in instituties groeit en sociale infrastructuur wordt versterkt. Kaders zoals *Asset-Based Community Development* (ABCD) bieden krachtige handvatten om deze ambitie concreet te maken. Deze kaders benadrukken het belang van het benutten van lokale hulpbronnen, het organiseren van tegenmacht waar nodig en het vergroten van de vrijheid van mensen om keuzes te maken die hun kwaliteit van leven verbeteren.

Daarnaast tonen werkplaatsprojecten dat relationele infrastructuur cruciaal is. Het gaat niet alleen om fysieke plekken zoals buurthuizen, maar ook om het opbouwen van duurzame relaties tussen bewoners, professionals en beleidsmakers. Projecten zoals het BuurTerras laten zien dat informele ontmoetingen, storytelling en gezamenlijke activiteiten bijdragen aan een gevoel van eigenaarschap en verbondenheid. Deze sociale basis is een voorwaarde voor participatie die verder gaat dan het invullen van een enquête of het bijwonen van een inspraakavond.

De grootste dilemma's

Toch is de weg naar een bottom-up en gelijkwaardig samenwerken weerbarstig. Institutionele logica's, tijdsdruk en beperkte middelen trekken onderzoeksprojecten vaak terug naar de top-down kant. Regie blijft te vaak bij instituties, terwijl gemeenschappen vooral uitvoerders blijven. Dit leidt tot een spanning tussen beleidswereld en leefwereld, zichtbaar in voorbeelden waar bewonersinitiatieven plaatsmaken voor vastgoedontwikkeling of waar participatie wordt gereduceerd tot een formele procedure zonder echte invloed.

Een tweede dilemma betreft de duurzaamheid en doorwerking van onderzoek. Veel projecten leveren waardevolle inzichten op, maar het is nog onduidelijk in hoeverre deze leiden tot blijvende verandering in beleid, praktijk of gemeenschapsstructuren. Langdurige aanwezigheid in de wijk, ook voorafgaand aan vraagarticulatie, blijkt essentieel. Zonder structurele ondersteuning – zoals onafhankelijke procesbegeleiders, veilige plekken voor dialoog en het koppelen van complementaire talenten – blijft gemeenschapsvorming kwetsbaar. Daarnaast kan estafetteleren helpen om eerder opgebouwde relaties met gemeenschappen te respecteren en duurzaam te benutten, doordat nieuwe projecten en onderzoekers voortbouwen op bestaande samenwerkingsafspraken, opgedane inzichten en prangende vraagstukken. Zo wordt gemeenschapsgericht werken minder afhankelijk van individuele onderzoekers en meer een collectieve, lerende praktijk. Daarnaast vraagt deze aanpak om vaardigheden en houding van professionals en onderzoekers. Relationeel werken, machtsbewustzijn en het begeleiden van collectieve processen zijn geen vanzelfsprekende competenties. Onderzoekers moeten leren ruimte te geven aan gemeenschappen, maar ook ruimte te nemen om transformatief te kunnen werken. Dit betekent kritisch reflecteren op vragen als: Wie bepaalt de agenda? Welke kennis telt mee? Wie heeft invloed op besluitvorming? Het beantwoorden van deze vragen is geen eenmalige exercitie, maar een doorlopend proces van zelfonderzoek en dialoog. Sta als onderzoeker ook bewust stil bij jouw rol in het project. Bewaak daarbij een onderzoeksmatige positie en voorkom dat je te veel procesbeleider wordt. Overweeg expliciet welke rolverdeling past in een samenwerking, bijvoorbeeld door onderzoek en procesbegeleiding te scheiden binnen het team, en vraag jezelf steeds opnieuw af: Hoe blijf ik onderzoeksmatig kijken naar dit project?

Navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid

Deze projecten illustreren hoe onderzoekers die gemeenschapsgericht (willen) werken voortdurend navigeren tussen regie en gelijkwaardigheid. In sommige gevallen zijn de kaders vooraf bepaald (top-down), maar is er ruimte voor co-creatie met brongroepen. In andere gevallen nemen brongroepen zelf het initiatief, wat leidt tot meer bottom-up en gelijkwaardige samenwerking.

Het denken in termen van een positioneringskader maakt zichtbaar dat gemeenschapsgericht werken geen alles-of-niets kwestie is. Onderzoekers bewegen voortdurend tussen posities, afhankelijk van context, middelen en betrokken actoren. Zo'n positioneringskader nodigt uit tot reflectie: waar staan we nu, waar willen we naartoe, en wat is nodig om die beweging te maken? Het helpt om ambities realistisch te formuleren: niet elk project kan volledig bottom-up zijn, maar elk project kan stappen zetten richting meer gelijkwaardigheid. Het helpt ook om ambities als gemeenschapsgericht en vanuit gelijkwaardigheid werken als een expliciet doelen in co-creatieve onderzoeksprojecten op te nemen, zodat deze leidend worden in onderzoeksopzet en -proces.

Tot slot, laten de WSD-projecten zien dat gemeenschapsgericht werken in het sociaal domein niet los kan worden gezien van bredere kwesties rond macht, representatie en infrastructuur. Het is een proces dat tijd, flexibiliteit en wederkerigheid vergt – en dat vraagt om structurele investeringen in mensen, plekken en relaties. Zo kunnen werkplaatsprojecten bijdragen aan een sociaal domein waarin gemeenschappen niet langer object van beleid zijn, maar gelijkwaardige partners in het vormgeven van hun eigen toekomst.

7

Gebruikte bronnen

Primaire bronnen

- Avest, D. ter, & El-Gharbaoui, H. (2025). De wijk als steunstructuur: Sociaal en gezond in Schiedam Nieuwland. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid. [https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/ter-avest-el-gharbaoui-\(2025\)-de-wijk-als-steunstructuur.pdf](https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/ter-avest-el-gharbaoui-(2025)-de-wijk-als-steunstructuur.pdf)
- Bek, P., Twist, & E. van (2025). Grip op Geldzaken: Onderzoek naar wat helpt bij financiële gezondheid in Dordrecht Wielwijk. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid. [https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/bek-van-twist-\(2025\)-grip-op-geldzaken.pdf](https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/bek-van-twist-(2025)-grip-op-geldzaken.pdf)
- Dam, W. van (2023). Projectplan Dementievriendelijke Samenleving. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.
- Dam, W. van (2024). Hand-out Dementievriendelijke wijk/woonomgeving. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.
- Hobbelen, M. (2024). Presentatie "Vroegsignalering en Zingeving." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.
- Hobbelen, M., & Steenks, C. (2025). Presentatie "Resultaten BLOEIZONE Blaauwweg 70." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.
- Hobbelen, M., Wijsman, M., Hamers, A., & Verschoor, N. (2024). Presentatie "Vroegsignalering: Resultaten Fase 1." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.
- Kok, L. de (2024). 'Bij het BuurTerras komen verbinding en betrokkenheid samen: Een zoektocht naar zelfsturing in balans'. Wijkwijzer. <https://www.wijkwijzer.org/kennis/bij-het-buurterras-komen-verbinding-en-betrokkenheid-samen/>
- Kok, L. de (2023). Projectplan Vrijwillige Inzet Ouderen. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.

Kok, L. de (2024) Verslag Kenniscafé: Vrijwillige inzet ouderen en zingeving. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid. <https://werkplaatssociaaldomeinzhz.nl/kennisbank/verslag-kenniscafe-vrijwillige-inzet-ouderen-en-zingeving/>

Kok, L. de (2025). Presentatie "Kijkje in de keuken." Werkplaats Sociaal Domein Zuid Holland Zuid.

Kok, L. de (2025). Notitie "Verslag 6-2-2025: De Ontmoetingskerk." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.

Rhondeel, T., & Bosch, J. van den (2024). Notitie "Samenvatting na 24-11-2024." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.

Rhondeel, T., & Bosch, J. van den (2024). Tussenrapport Werkteam Onbegrepen Gedrag. Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.

Rhondeel, T., & Bosch, J. van den (2024). Notitie: Omschrijving zoektocht "Onbegrepen gedrag en de buurt." Werkplaats Sociaal Domein Zuid-Holland Zuid.

Secondaire bronnen

Beck, W., Van der Maesen, L. J. G., & Walker, A. (Eds.). (2001). Social quality: A vision for Europe (Studies in Employment and Social Policy). Den Haag/Londen/Boston: Kluwer Law International.

Brock, A., Visser, G., Weger, E. de, Burggraaff, D., Spierts, M., Hout, J. van, Verwaijen, G., Verstappen, M., Smits, R. (2026). De Kracht van Samen: Een evaluatieonderzoek naar de programma's Sterke Buurtverbinders en Van Buurten naar Community. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2026/02/123170_De-kracht-van-samen.pdf

Claridge, T., Functions of social capital: Bonding, bridging, linking. 2018: Social Capital Research.

Dutta, U. (2018). Decolonizing "Community" in Community Psychology. American Journal of Community Psychology, 62(3-4), 272-282. <https://doi.org/10.1002/ajcp.1228>

Gaventa, J. (2006). Finding the Spaces for Change: A Power Analysis. IDS Bulletin, 37(6), 23-33. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2006.tb00320.>

Hawkins, R.L. and K. Maurer, Bonding, bridging and linking: How social capital operated in New Orleans following Hurricane Katrina. British Journal of Social Work, 2010. 40: p. 1777-1793.

Kaulingfreks, F., Matthijsen, K. (2024). Gemene delers: Theoretische verkenning van community development. <https://www.craftingresilience.nl/images/documents/Gemene-Delers-Working-Paper1.pdf>

Klinenburg, E. (2020). Palaces for the People: How To Build a More Equal and United Society. Vintage Books.

Koekoek, C. (2025). Towards an architecture of democratic infrastructures. Doctoral Thesis, Erasmus University Rotterdam. <https://pure.eur.nl/en/publications/towards-an-architecture-of-democratic-infrastructures/>

Nussbaum, M. (2011). Creating Capabilities. Harvard University Press.

Putnam, R.D., Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. 2000, New York: Simon & Schuster.

Raap, S., Knibbe, M., & Horstman, K. (2024). Representing Neighborhood Health: Exploring Citizen Science as a Democratic Force. Citizen Science: Theory and Practice, 9(1). <https://doi.org/10.5334/cstp.722>

Logger, B., & Weijnen, P. (2025). Als burger heb je niets te zeggen. Onderzoekscollectief Spit. <https://onderzoekscollectiefspit.nl/verhalen/als-burger-heb-je-niets-te-zeggen/>

Staples, L. (2016). Roots to Power: A Manual for Grassroots Organizing. Praeger.

Foto's bronnen

Deunk, L. (2025). Xavier stadstour 049 [Foto]. Kansfonds.

Deunk, L. (2025). Xavier stadstour 260 [Foto]. Kansfonds.

Deunk, L. (2025). Xavier stadstour 028 [Foto]. Kansfonds.

Deunk, L. (2025). Marleen 029 [Foto]. Kansfonds.

Halfpoint. (2026). Female nurse spending time with seniors in retirement home, community center [Foto]. Shutterstock.

Ivan Moreno sl. (2026). Group of smiling workers of different generations and ethnicities standing together in a woodworking factory [Foto]. Shutterstock.